

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA SUN‘IY INTELLEKTNING O‘RNI

Asatova Zarnigor Faxridinovna

Osiyo xalqaro universiteti magistranti
Buxoro shahar 3-umumiy o‘rta ta‘lim
maktabi boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisi
E-mail: zarin7@gmail.ru

[Tel:+998914400492](tel:+998914400492)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23340397>

Annotatsiya. Maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining boshlang'ich ta'limdagi o'rni, imkoniyatlari va xavflari tahlil qilinadi. Moslashuvchan o'quv dasturlari, interaktiv o'yinlar, nutqni tanish tizimlari va o'qituvchiga yordamchi vositalar orqali ta'limni individuallashtirish, o'quv jarayonini qiziqarli qilish va inklyuziv ta'limni rivojlantirish mumkinligi ko'rsatib beriladi. Shu bilan birga mustaqil fikrlashning susayishi, ekran vaqtining ortishi, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, ijtimoiy muloqotning kamayishi va raqamli tengsizlik kabi muammolar yoritiladi. Sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini bosmasligi, balki uning nazorati ostida yordamchi vosita bo'lishi lozimligi asoslanadi. Maqola oxirida o'qituvchi, ota-ona va ta'lim tizimi uchun amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, boshlang'ich ta'lim, individual yondashuv, moslashuvchan ta'lim, raqamli savodxonlik, inklyuziv ta'lim, ekran vaqti, ma'lumotlar xavfsizligi, o'qituvchi, raqamli tengsizlik.

Аннотация. В статье рассматриваются роль, возможности и риски использования технологий искусственного интеллекта в начальном образовании. Показано, что адаптивные обучающие программы, интерактивные игры, системы распознавания речи и инструменты поддержки учителя позволяют индивидуализировать обучение, повысить интерес детей к учёбе и развивать инклюзивное образование. Одновременно анализируются проблемы: ослабление самостоятельного мышления, увеличение экранного времени, защита персональных данных, сокращение живого общения и цифровое неравенство. Обосновывается, что искусственный интеллект не заменяет учителя, а должен оставаться вспомогательным инструментом под его контролем. В заключение даны практические рекомендации для учителей, родителей и системы образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект, начальное образование, индивидуальный подход, адаптивное обучение, цифровая грамотность, инклюзивное образование, экранное время, безопасность данных, учитель, цифровое неравенство.

Abstract. This article examines the role, opportunities, and risks of artificial intelligence in primary education. It shows how adaptive learning programs, interactive games, speech recognition systems, and teacher-support tools can personalize instruction, increase children's engagement, and promote inclusive education. At the same time, it addresses challenges such as the weakening of independent thinking, increased screen time, protection of personal data, reduced face-to-face communication, and the digital divide. The article argues that artificial intelligence cannot replace the teacher and should serve as a supporting tool under the teacher's

supervision. It concludes with practical recommendations for teachers, parents, and the education system.

Keywords: artificial intelligence, primary education, personalized learning, adaptive learning, digital literacy, inclusive education, screen time, data privacy, teacher, digital divide.

Kirish. Bugungi bolalar raqamli muhitda tug‘ilib o‘smoqda. Ular telefon, planshet va ovozli yordamchilar bilan hali maktabga bormasdan oldinoq tanishadi, multfilm o‘rniga o‘quv ilovalarini ko‘radi, savollariga javobni kattalardan emas, ko‘pincha qurilmadan oladi. Bir necha o‘n yil oldin ilmiy fantastika sanalgan sun‘iy intellekt (SI) bugun kundalik hayotimizning oddiy qismiga aylandi: u qidiruv tizimlarida, tarjimonlarda, o‘quv platformalarida va hatto bolalar o‘yinchoqlarida ishlamoqda. Tabiiyki, bu texnologiya ta‘lim tizimiga, ayniqsa, uning poydevori hisoblangan boshlang‘ich sinflarga ham kirib kelmoqda. Boshlang‘ich ta‘lim bolaning o‘qish, yozish, hisoblash va fikrlash ko‘nikmalari, o‘rganishga bo‘lgan munosabati va o‘ziga ishonchi shakllanadigan eng nozik va ma‘suliyatli bosqichdir. Aynan shu davrda qo‘yilgan asos bolaning keyingi butun ta‘lim yo‘lini belgilaydi. Shu sababli sun‘iy intellekt bu bosqichda qanday imkoniyatlar yaratishi, qanday xavflarni keltirib chiqarishi va o‘qituvchi hamda ota-onaning vazifasi nimadan iborat ekanini aniq tushunish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Savol endi «SI maktabga kiradimi?» emas, balki «u qanday kiradi va biz buni qanday boshqaramiz?» shaklida qo‘yilmoqda.

Asosiy qism. Sun‘iy intellekt deganda kompyuter dasturlarining ma‘lumotlarni tahlil qilib o‘rganish, qaror qabul qilish va inson tilini tushunish kabi vazifalarni bajarish qobiliyati tushuniladi. Boshlang‘ich ta‘limda u asosan moslashuvchan o‘quv dasturlari, nutqni tanish va matnni ovozli o‘qib beruvchi tizimlar, matematika va ona tilini o‘yin orqali o‘rgatuvchi platformalar, chet tilini o‘rganishga yordam beradigan vositalar hamda o‘qituvchiga dars rejasi, test va didaktik material tayyorlashda ko‘maklashadigan dasturlar ko‘rinishida uchraydi. Bularning eng muhim afzalligi individual yondashuvni ta‘minlashdadir. Sinfda o‘quvchilar soni 25–30 nafarga yetadi va ularning o‘zlashtirish tezligi turlicha bo‘ladi: ba‘zi bolalar mavzuni bir zumda tushunib olsa, boshqalariga qo‘shimcha mashq va ko‘proq vaqt kerak bo‘ladi. Bitta o‘qituvchi hammaga bir vaqtda alohida e‘tibor bera olmaydi. SI esa har bir bolaning xatolarini kuzatib, unga mos topshiriqlarni taklif qila oladi, natijada kuchli o‘quvchi zerikmaydi, sustroq o‘quvchi esa ortda qolib ketmaydi. Interaktiv o‘yinlar, animatsiyalar va ovozli ertaklar kichik yoshdagi bolalarning tez chalg‘iydigan diqqatini ushlab turadi, o‘qishga qiziqishni oshiradi. Bola xato qilganda dastur uni koyimaydi, balki sabr bilan qayta urinishga undaydi, bu esa o‘ziga ishonchni mustahkamlaydi. Bundan tashqari, SI javobni darhol baholab, xatoning sababini tushuntirishi mumkin, xatoni o‘sha zahoti tuzatish esa materialni yaxshiroq eslab qolishga yordam beradi. Shuningdek, ko‘rish, eshitish yoki nutq bilan bog‘liq muammolari bo‘lgan, disleksiyaga duchor bolalar uchun matnni ovozga va ovozni matnga aylantiradigan texnologiyalar ta‘limni ancha qulay qiladi. O‘qituvchi nuqtai nazaridan esa hujjat to‘ldirish, testlarni tekshirish va hisobot tayyorlash kabi ko‘p vaqt oladigan ishlarni qisman avtomatlashtirish imkoniyati paydo bo‘ladi, bu esa bolalar bilan jonli muloqotga, tarbiyaviy ishlarga va ijodiy darslarga ko‘proq vaqt ajratish demakdir.

Biroq bu imkoniyatlar bilan birga jiddiy xavflar ham mavjud va ularni e‘tibordan chetda qoldirib bo‘lmaydi. Eng avvalo, bola har bir savolga tayyor javob olaverca, mustaqil izlanish,

mulohaza yuritish va xato qilib o‘rganish odatidan mahrum bo‘lishi mumkin, holbuki boshlang‘ich sinfda aynan shu ko‘nikmalar shakllanishi kerak. Ikkinchidan, ekran oldida ortiqcha vaqt o‘tkazish ko‘rish, uyqu va jismoniy faollikka salbiy ta‘sir qiladi. Uchinchidan, ta‘lim ilovalari bolaning ismi, yoshi, o‘zlashtirish natijalari kabi shaxsiy ma‘lumotlarni to‘playdi va bu ma‘lumotlar qanday saqlanishi hamda kimga berilishi qat‘iy nazorat qilinishi lozim. To‘rtinchidan, SI ba‘zan xato yoki asossiz javob berishi mumkin, kichik bola esa buni o‘zi ajrata olmaydi. Bundan tashqari, bolaning nutqi, his-tuyg‘ulari va ijtimoiy ko‘nikmalari tengdoshlari hamda kattalar bilan jonli muloqotda rivojlanadi va hech bir dastur buni to‘liq o‘rnini bosa olmaydi. Nihoyat, shahar va qishloq maktablari o‘rtasida internet va zamonaviy qurilmalar bilan ta‘minlanish darajasi farq qiladi, bu esa raqamli tengsizlikni va bilim olishdagi tafovutni kuchaytirishi mumkin.

Shu o‘rinda o‘qituvchi va ota-onaning roli alohida ahamiyat kasb etadi. Sun‘iy intellekt o‘qituvchining o‘rnini bosmaydi, u faqat yordamchi vosita bo‘lib qoladi, chunki bolaga mehr berish, uni tushunish, axloqiy qadriyatlarni singdirish va ilhomlantirish faqat inson qo‘lidan keladi. O‘qituvchi SI vositalarini to‘g‘ri tanlay olishi, ularning natijalarini tanqidiy baholashi va darsga oqilona kiritishi kerak, buning uchun esa malaka oshirish kurslari orqali o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini muntazam oshirib borish zarur. Ota-onalar ham bolaning qaysi ilovalardan foydalanayotganini bilishi, ekran vaqtini cheklashi va bola bilan texnologiya haqida ochiq suhbatlashishi lozim. Amaliyotda SI vositalarini darsning asosiy emas, yordamchi qismi sifatida qo‘llash, faqat yoshga mos va xavfsizligi tekshirilgan ilovalarni tanlash, ekran vaqtini o‘yin, kitob o‘qish va ijodiy mashg‘ulotlar bilan muvozanatlash, bolalarda «SI ham xato qilishi mumkin, javobni tekshirish kerak» degan tushunchani shakllantirish hamda bolalar ma‘lumotlarini himoya qilishning aniq qoidalarini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, qishloq joylarda ham zarur texnik infratuzilmani yaratish har bir bolaga teng imkoniyat berish uchun muhimdir. Shuningdek bolalarga sun‘iy intellekt orqali mavzuga mos topshiriqlar tayyorlash mumkin. (1-rasm.)

1-rasm. Sun‘iy intellekt orqali tayyorlangan tarqatma material.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt boshlang'ich ta'limni individuallashtirish, uni qiziqarli va samarali qilish hamda o'qituvchi mehnatini yengillashtirishda katta imkoniyatlar ochmoqda. U har bir bolaga o'z sur'atida o'rganish, xatolaridan qo'rqmasdan izlanish va imkoniyati cheklangan o'quvchilarga ham teng sharoitda bilim olish yo'lini ochib bermoqda. Biroq texnologiyaning o'zi ta'lim sifatini kafolatlamaydi: uning samarasi undan qanday, kim tomonidan va qanday maqsadda foydalanilishiga bog'liq. Agar SI o'qituvchi nazorati ostida, bolaning yoshi, sog'lig'i va xavfsizligi hisobga olingan holda qo'llansa, u ta'lim sifatini sezilarli oshiradi. Aks holda mustaqil fikrlash, jonli muloqot va ijodkorlikka putur yetkazishi mumkin. Shuning uchun ta'lim tizimi oldidagi asosiy vazifa texnologiyani ko'r-ko'rona joriy qilish yoki undan butunlay voz kechish emas, balki o'rtacha va oqilona yo'lni topishdir. Bu yo'lda davlat, maktab, o'qituvchi va ota-ona hamkorlikda harakat qilishi, aniq me'yorlar va xavfsizlik qoidalarini belgilashi lozim. Eng muhimi, maqsad bolani texnologiyaga moslashtirish emas, balki texnologiyani bolaning bilimi, tafakkuri va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish xizmatiga qo'yishdir. Chunki kelajakda muvaffaqiyatni mashinaning hisoblash tezligi emas, balki inson qalbining mehri, tanqidiy fikrlashi va ijodiy qobiliyati belgilaydi, boshlang'ich ta'lim esa ana shu fazilatlar urug'i ekiladigan joydir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Mavlonova J. M. Boshlang'ich ta'limda sun'iy intellektidan foydalanish imkoniyatlari // Ilm-fan xabarnomasi. 2026. Vol. 14, No. 2. B. 117–119. ISSN 3030-3931. DOI: 10.5281/zenodo.21187773.
2. Komilova Z., Komilova N. Sun'iy intellekt yordamida o'zbek tili grammatikasini o'rganish // International Journal of Science-Innovative Research. 2025. URL: <https://globalscholars.uz/index.php/ijsir/article/view/414>
3. Djabbarova G. Maktabgacha ta'lim metodikasini o'qitishda sun'iy intellektidan foydalanish // Multidisciplinary Journal: Fundamental Research Scientific Journal. 2026. ISSN 3060-513X. URL: <https://www.globalscholars.uz/index.php/fundamental/article/view/1967>
4. Mamasodiqova S. S. Informatika darslarida sun'iy intellekt (AI) vositalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va cheklovlari: o'qitishni shaxsiylashtirish // Namangan davlat universiteti jurnali. 2025. № 11. URL: <https://journal.namdu.uz/archive/2025-issue-11/maqola-49500-1760009430/pdf>
5. Ashurov J. D. Sun'iy intellekt tizimlari va LMS modellarini integratsiyalash asosida o'quv jarayonini avtomatlashtirish platformasini yaratish. Zenodo, 2026. URL: <https://zenodo.org/records/18217099>